

Lidmila Němcová:

F. C. Kampelík: Co jednomu nemožno, všem dohromady snadno

Úvod

Agrární politika Antonína Švehly byla prospěšná pro zemědělský sektor jako celek. V tomto kontextu bych se chtěla zmínit o družstevnictví, které bylo v jeho éře částí ekonomické infrastruktury země a významně se podílelo na zlepšování situace rolnického stavu.

Bohužel historie ani českého, ani slovenského družstevnictví dnes není veřejnosti dostatečně známa. Mnozí lidé si pojem družstvo spojují se socialistickými JZD či kolchozy, jiní s izraelskými kibutz; v českých podmínkách si je většina občanů připomíná v souvislosti s násilným vstupem do zemědělských družstev v 50ých letech 20. století. Družstevnictví netvoří žádný společenský řád, není ani obdobou odborového hnutí či politické strany.

Družstevnictví

Družstevnictví je v současné době nejen významnou formou podnikání, ale i masovým hnutím, které ve větší či menší míře je rozvinuto ve všech zemích světa. U jeho zrodu byly snahy překonat nebo alespoň zmírnit negativní jevy panujícího hospodářského řádu a zlepšit postavení sociálně slabších a středních vrstev společnosti na základě rovnosti, dobrovolnosti, solidarity, spolupráce, vzájemné pomoci a vnitro-družstevní demokracie. Kromě ekonomických cílů by mělo také plnit úkoly sociální a kulturní se silným morálním akcentem.

V literatuře najdeme mnoho definic družstva, které se objevují v ústavách, zákonech a v četných dalších různých dokumentech. Dnešní největší družstevní autorita ICA (International Co-operative Alliance) vydala širokou definici, kterou se řídí více než 800 milionů družstevníků na světě.

Vývoj družstevnictví prošel mnoha etapami, s odlišnými formami organizací, s různým vztahem státu k družstvům a jeho významem pro občana a pro společnost.

V závislosti na změně společensko-ekonomických podmínek občané zakládají podle svých konkrétních potřeb celou škálu zemědělských družstev. Jako příklad lze uvést družstva zemědělská úvěrní, odbytová, zásobovací, zpracovatelská, pojišťovací, strojní, provozní, elektrifikační, zavodňovací, odvodňovací, pěstitelská, semenářská, inseminační, rybářská, lesní, pro společné obdělávání půdy aj. Dnes se setkáváme stále častěji s družstvy víceúčelovými.

Kromě zemědělských družstev jsou ve světě rozšířena družstva spotřební, řemeslnická, bytová, kulturní, sociální a další.

Počátky družstev ve světě

Za prvé reálné družstvo na světě je považováno spotřební družstvo ve městě Rochdale u Manchesteru v Anglii, které bylo založeno továrními dělníky v r. 1844. Prosperovalo díky družstevním principům, které se staly v budoucnu "družstevní abecedou". Družstevní principy se postupně modernizovaly a přizpůsobovaly měnícím se podmínkám. Založením družstva si jeho členové chtěli zlepšit svou situaci na trhu jako spotřebitelé, s cílem nakupovat zboží za střední tržní ceny a tak se vyhnout závislosti na obchodnících, kteří prodávali zboží za vysoké ceny, a zajistit si plynulý prodej kvalitního zboží. Vedle ekonomických cílů družstvo sledovalo i cíle sociální a vzdělávací.

Zemědělská úvěrní družstva shromažďovala drobné úspory rolníků a dalších méně zámožných vrstev obyvatelstva a zpětně poskytovala úvěry za příznivějších podmínek než banky nebo místní lichváři. Úvěrní družstva podporovala rovněž činnost ostatních neúvěrních družstev.

Za první úvěrové zemědělské družstvo na evropském kontinentě je považován Gazdovský spolek, který v r. 1845 v Sobotišti na území dnešního Slovenska založil protestantský učitel Samuel Jurkovič. I když trvalo

pouze 6 let, inspirovalo vznik dalších zemědělských družstev na Slovensku.

Na demokratickém základě budoval zemědělská úvěrní družstva v tehdejší Rakousku Friedrich Wilhelm Raiffeisen (1818 -1888). Tato družstva se zaměřovala původně na drobnější vlastníky, postupně nabývala přitažlivosti též pro zámožnější vrstvy ve městech.

Počátky družstev v českých zemích

V českých zemích se rozšířila zemědělská úvěrní družstva pod jménem kampeličky podle svého českého propagátora, lékaře-humanisty Františka Cyrila Kampelíka (1805-1872), který vypracoval konkrétní schéma funkce, organizace a činnosti vesnických úvěrních družstev.

V r. 1857 začal Kampelík uvažovat o řešení palčivého problému výhodnějších peněžních půjček pro rolníky, kteří byli do té doby odkázáni většinou na lichváře a spekulanty. Za hlavní prostředek považoval sdružování drobných úspor v úvěrních spolcích. Vyhlásil program družstevní svépomoci pod heslem "Co jednomu nemožno - všem dohromady snadno". Vycházel z Raiffeisenových myšlenek. V r. 1861 vydal brožuru *Spořitelny ve farských kollaturách orbě, řemeslu ze svízeli pomohou*. Vyzýval rolníky, aby si vybudovali vlastní úvěrové ústavy. Zdůrazňoval také mravnost.

Myšlenky F.C. Kampelíka se staly skutečností až po jeho smrti. V r. 1890 bylo založeno prvé úvěrní družstvo ve Rtyni u Úpice a posléze v Rybné u Žamberka. V r. 1901 již existovalo 517 českých kampeliček, v r. 1933 jejich počet dosáhl 17 000. Rozšiřovaly svou úvěrní činnost a shromažďování úspor o hromadný nákup a prodej plodin. Na činnost kampeliček navazovala zemědělská družstva zpracovatelská, obchodní a provozní.

Forma kampeliček převládala i v meziválečném období. Veřejnost si vysoce vážila těchto družstev, kampeličky si získaly důvěru místního obyvatelstva. V období vrcholné politické a státnické působnosti Antonína Švehly ve funkci předsedy vlády ČSR bylo československé zemědělské družstevnictví silně propojeno s principy morálními a patřilo ve světovém měřítku mezi nejvyspělejší.

Členy kampeliček se stávali drobní rolníci, kteří získávali díky kampeličkám úvěry za přijatelných podmínek. Mnoho rolníků se tak vymanilo ze závislosti na vesnických lichvářích. Městské banky drobné úvěry neposkytovaly, orientovaly se spíše na střední a velké podnikatele, velké banky odmítly poskytovat dočasné úvěry. K rozvoji družstev přispěly také právní normy -

především první družstevní zákon z r. 1873. Jeho autor prof. dr. Antonín Randa se zasloužil rovněž o rozvoj a konsolidaci českých záložen.

Činnost kampeliček umožnily realistické zásady, které vyjadřovaly ekonomické a sociální zájmy i kulturně-vzdělávací aspekty.

Závěrem

Činnost českých kampeliček byla přerušena válkou, po nástupu komunistického režimu splynula se státním sektorem.

Po r. 1989 došlo k pokusům o obnovu kampeliček. Občané se domnívali, že lze navázat na slavnou předválečnou historii, ovšem pokusy ve většině případů skončily neúspěšně, a to z různých důvodů. Došlo pak sice ke zpřísnění zákonů a k hlubší analýze příčin krachů, nicméně bohužel také byla vážně narušena důvěra obyvatelstva k družstevním formám vlastnictví.

Dnes družstva typu kampeliček sice existují, ale pouze v malém rozsahu. Historicky však kampeličky dodnes představují slavnou kapitolu našeho zemědělství. Jsou příkladem soudržnosti rolnictva a jeho cesty k prosperitě jak vlastní, tak i celonárodní.

M. Dr. Fr. Cyril Kampelík